

Yrittäjyys ja eletty uskonto

Tuija Hovi
Turun yliopisto

Aini Linjakumpu 2018. *Vanhoillislestadiolaisuuden taloudelliset verkostot*. Tampere, Vastapaino, 295 s.

Uskonnon ja talouden suhde on monitasoinen ilmiö paitsi kirkollisessa elämässä, myös arkisen toimeentulon yhteydessä. Sosiologi Max Weberin ajatukset uskontojen taloudellisesta etiikasta ovat inspiroineet tämän ilmiökentän tutkimusta jo pitkään. Vuonna 1905 julkaistussa teoksessaan *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki* Weber pohti reformaation muokkaaman kalvinismin ja puritanismin kytköstä työhön ja vaurastumiseen. Toisaalla taas uskonnon ohjaama rahasuhte on tuottanut skeptisyyttä vaurautta kohtaan sekä köyhyyden ihannoitua. Pikemminkin tällaisia asenteita on heijastanut luterilaisuus. Suhde rahan ja työhön on ollut sen piirissä ennen kaikkea toimeentulon turvaamista, ei niinkään voiton maksimoimista. Weberin perusajatuksen mukaan teologinen oppi, joka tulkitsi taloudellisen menestyksen merkiksi Jumalan suosiosta, edisti kapitalistisen yhteiskunnan kehitystä, mitä vauhditti myös sitoutuminen maailmansisäiseen askeesiin. Historioitsija Juha Sihvolan sanoin "[M]enestyvä yrittäjä ja liikemies ovat Weberin teoksessa protestanttisen etiikan sankarihahmoja" (Sihvola 2005).

Aini Linjakummun teos *Vanhoillislestadiolaisuuden taloudelliset verkostot* tutkii tarkalla silmällä kulttuuria, jossa uskonnollisuus ja yrittäjyys punoutuvat yhteen ja nivELYTÖVÄT osaksi arjessa ja työssä elettyä uskontoa nykypäivän Suomessa. Kirjan tavoitteena on ollut luoda uutta ymmärrystä taloudellisen toiminnan ja uskonnon välisistä yhteyksistä. Linjakumpu havainnollistaa kirjassaan monin esimerkein ja näkökulmin sitä moniulotteisuutta ja tilannekohtaisuutta, joka liittyy talouden, yrittäjyyden ja vanhoillislestadiolaisuuden suhteeseen. Vanhoillislestadio-

laisuus uskonnollisena liikkeenä on kirjoittajan mukaan erityinen taloudellisen toiminnan konteksti. Hengellisyys ja hengellinen yhteisöllisyys ulottuvat siinä yli uskonnollisten asioiden ja henkilökohtaisen jumalasuhteen. Hengellisyys on läsnä kaikilla elämän osa-alueilla, myös taloudellisessa toiminnassa, ja vastaavasti taloudellinen toiminta on mukana tuottamassa elettyä uskontoa. Työ ja yrittäjyys ovat tapoja, joilla uskonto voi toteutua yksilön ja yhteisön arjessa.

Aiemmin Linjakumpu on tutkinut islamin globaaleja verkostoja (2009), ja vanhoillislestadiolaisuuteen liittyvissä tutkimuksissaan hän on avannut hengellisen väkivallan muotoja (Linjakumpu 2012; 2015). Nyt käsillä oleva teos selittää, miten vanhoillislestadiolaisuus auttaa yrittäjyyttä. Verkostoteoreettinen näkökulma on lähtökohtana myös uskonnon ja yritystoiminnan logiikan tarkastelussa suomalaisen vanhoillislestadiolaisuuden kontekstissa. Linjakumpu on muotoillut tehtävänsä kolmeksi kysymykseksi: 1) Millaisena verkostoresurssina vanhoillislestadiolaisuus ilmenee? 2) Millaisia verkostoja voi löytää ja millaisia erityispiirteitä niissä on? 3) Millainen rajapinta ja kohtaamisen alue lestadiolaisuuteen liittyvä taloudellinen toiminta on?

Vanhoillislestadiolaisuuden suhdetta rahaan, työhön ja yrittäjyyteen on kehystetty esittelemällä talousajattelun taustalla olevaa teologiaa sekä niitä reformaation myötä syntyneitä kristillisiä suuntia, joissa yritystoiminta on ymmärretty paitsi mahdollisena elinkeinona, myös suorastaan kutsumuksellisenä kristityn velvollisuutena ja omavaraisuuden ihanteena. Mielenkiintoinen näkökohta on kristinuskon leviäminen uusille alueille, mikä on tuottanut uusia suhtautumistapoja myös talouteen. Latalalaisen Amerikan vapautuksen teologia on tuonut mukaan yhteiskunnallisen vaikuttamisen ulottuvuuden, kun taas helluntailaistaustaisissa liikkeissä kehittynyt menestysteologinen ajattelu on yksilökeskeisempää. Linjakumpu linkittää vanhoillislestadiolaisen talousajattelun lähemmäs jälkimmäistä asennoitumistapaa ja osoittaa, kuinka intresseissä keskeisimpänä ovat oman yhteisön jatkuvuuden takaaminen sekä liikkeeseen kulumisen hyöty yksilölle.

Aineistona tutkimuksessa on kokemuseräistä aineistoa, joka koostuu keruista ja haastatte- luista, sekä media-aineistoa, julkisia rekistereitä, yritysten historiikkeja, kuin myös Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen julkaisuja. Linjakumpu on tulkinut aineistoaan moni- metodisesti ja hermeneuttisen luennan periaattein. Eettisiä ratkaisujaan hän on avannut muun muassa tuomalla esiin anonymisoinnin haasteita. Vaikka yksityishenkilöiden anonymiteetti on tarkoin varjeltu eikä yrityksiäkään nimetä, on paikallisten tiiviisti verkostoituneiden yritys- kenttien verhoaminen helpommin sanottu kuin tehty. Poliitiikkaa ja talousuutisia aktiivisesti seuraavat voivat tietysti arvella kuvattuja kohteita, mutta paljastuksia ei kuitenkaan ole lu- vassa sensaationälkäisille lukijoille.

Tutkimuksen taustoitus antaa tukevat lähtökohdat analyysille. Linjakumpu painottaa sitä, että verkosto metodologisena käsitteenä ei edellytä, että tutkittavatkin mieltäisivät sen samalla ta- valla kuin tutkija. Verkostot eivät myöskään käytännössä näyttäydy staattisina rakennelmina vaan prosessuaalisena toimintana, ”solmujen” ja niiden välisten suhteiden jatkuvana liikkeenä, eikä kaikkien merkitysten tarvitse toteutua kaikissa suhteissa koko ajan. Verkostoteoriaa ke- hittäneiden Karl Polanyin ja Mark Granovetterin viitoittamalla tiellä tekijä tarkastelee sitä, mi- ten taloudelliset suhteet ovat uppoutuneet sosiaalisiin suhteisiin ja miten keskinäinen riippu- vuus niissä määräytyy. Samalla on havainnointu yksilöiden ja ryhmien suhteiden muodostu- mista, moraalialia ja rajanvetoja sekä toiseuksien rakentumista.

Erityisen herättävänä pidin analyysiä heikkojen ja vahvojen suhteiden ja siteiden merkityk- sestä yleisesti työelämässä sekä erityisesti vanhoillislestadiolaisessa yrittäjyydessä. Niin ikään

kuvatut lestadiolaisuudessa virallisen toiminnan ohella elävät epäviralliset sosiaalisia suhteita rakentavat toimintatavat valottavat mielenkiintoisesti, miten uskonto toimii sosiaalisena pääomana ja verkostoresurssina. Hyödyn saaminen siitä edellyttää yksilöltä kuitenkin riittävän hyvää positiota verkostoissa. Luottamusta Linjakumpu tutkii laadullisena sosiaalisena pääomana, johon liittyy vastavuoroisuus. Hengellisyys voi tuottaa edellytykset luottamukseen perustuville sosiaalisille suhteille sekä eristää toisista eli ei-lestadiolaisista.

Kirjan varsinaisissa analyysiluvuissa Linjakumpu tarkastelee perustaa yrittäjyyteen asennoitumiselle eli niitä ajattelu- ja toimintamalleja sekä arvostuksia, jotka lestadiolaisuudessa limittyvät hengellisiin ja sosiaalisiin resursseihin. Toimiala, jolla yrittäjyyttä harjoitetaan, valikoituu enemmän tai vähemmän tietoisesti näiden sosiaalisten verkostojen viitoittamana, jotka niin ikään ohjaavat rekrytointia sekä suuntaavat yrityksen kasvua. Menestysteologinen vire heijastuu ajatuksessa työn ja yrittämisen siunauksellisuudesta, mikä omaksutaan yhteisöön kasvamisen ja mallioppimisen myötä. Yhteisöllinen tuki ja hyväksyntä sekä eri ikäpolville tarjottavat kurssit vahvistavat positiivista suhtautumista työhön. Linjakumpu tulkitsee vanhoillislestadiolaisuuden toimivan teologisena, kulttuurisena ja sosiaalisena verkostona muodostaen varannon, josta yrittäjäksi aikova voi löytää tukea. Se luo edellytykset yrittäjyydelle. Tekijä osoittaa tutkimuskohteensa moninaisuuden ja lomittuneisuuden kiintoisesti pohtimalla sukuverkostojen, yritysten välisten verkostojen ja eri sektorien välisten verkostojen kytkemistä taloudellisiin verkostoihin.

Lopuksi Linjakumpu tarkastelee vielä taloutta rajapintana. Esiin nousevat yrittäjän kohtaamiset työntekijän, asiakkaan ja hengellisyyden kanssa. Näiden kohtaamisten analyysin kautta tekijä selittää vanhoillislestadiolaisuutta kokonaisuudessaan. Lestadiolaisen yritysjohton suhtautuminen liikkeeseen kuuluviin ja ei-lestadiolaisiin työntekijöihin määräytyy tilannekohtaisesti, ja verkostoon kuulumisen edut ja haitat usein predestinoivat urapolkuja. Moraalikäsitykset, esimerkiksi ahneuden syntiin viittaaminen palkkaneuvotteluissa, voivat olla linjassa yrittäjän kutsumuksellisen voiton tavoittelun kanssa mutta ristiriidassa työntekijän ansio-odotusten kanssa. Linjakumpu osoittaa myös, miten erilaiset liikkeen sisäiset diskursiiviset käytännöt työelämässä ruokkivat ulkopuolisuutta työyhteisössä. Kuvaukset ja tulkinnat lestadiolaisista markkinointistrategioista puolestaan saivat minut muistelemaan omia remonttikokemuksiani asiakkaana – ostin enemmän kuin oli alun perin tarkoitus.

Kuten tekijä toteaa, verkostot eivät ole välttämättä hengellisesti motivoituneita eikä hengellisyyden rooli yrittäjyydessä vanhoillislestadiolaisuuden kontekstissa ole automaatio. Vaikka teologia lähestyy myös taloudellista toimintaa, ihanteet ja lähtökohdat hakevat jatkuvasti tasapainoa arkisten realiteettien ja tilanteiden kanssa. Kaikki eivät ole samalla tavalla hengellisiä tai osoita vakaumustaan yhtä näkyvästi, ja liikkeen jäsenyys voi perustua pikemminkin sosiaalisiin konventioihin kuin henkilökohtaiseen vakaumukseen. Ei myöskään ole tavatonta, että ihminen toimii käytännössä hengellisiä ihanteitaan vastaan.

Linjakumpu kertoo haastatteluaineistossaan tulleen selvästi esiin myös sen, että talouden sfääri toimii omalakisena alueenaan, johon ei sovelleta yhtä ehdottomia sääntöjä kuin seksuaalisuuteen tai elämäntapoihin liittyviin kysymyksiin. Lisäksi menestyminen yrittäjänä näyttää antavan enemmän myös moraalista liikkumatilaa. Taloudellisen toiminnan omalakisuuutta voidaan selittää kahden regimentin (maallisen ja hengellisen) erillään pitämällä. Silloin tarjoutuu vaihtoehtoisia tapoja toimia talouden alueella, kuin myös laajentaa tulkinnallisuuden rajoja rikkeiden ja väärinkäytösten suhteen. Käytännössä yhteisötasolla ei siis näytä olevan yhdenmukaista tapaa reagoida esimerkiksi juridisesti ongelmallisiin tilanteisiin tai virheisiin.

Aini Linjakummun tutkimus *Vanhoillislestadiolaisuuden taloudelliset verkostot* tarjoaa lukijalle raikasta ja antoisaa analyysiä sekä ajantasaista tietoa liikkeestä, johon yhdistetään paljon stereotyyppisiä käsityksiä. Verkostonäkökulma tuo kiehtovalla tavalla makro- ja mikrotason väliin jäävän alueen näkyviin. Se kohdentuu sosiaalisiin suhteisiin talouden kannalta eri tasoissa merkityksellisissä verkostoissa, jotka ovat osa lestadiolaisuuden muodostamaa verkostokokonaisuutta. Kuvatessaan lestadiolaisuutta vakaumuksena, sosiaalisena ilmiönä ja kulttuurina Linjakummun tutkimus myös purkaa monia liikkeeseen liitettyjä stereotypioita tai ainakin osoittaa niihin liittyviä tulkinnallisuuksia.

Kirjallisuus

Linjakumpu, Aini

2009 *Islamin globaalit verkostot*. Tampere: Vastapaino.

Linjakumpu, Aini

2012 *Haavoittunut yhteisö. Hoitokokouksen vanhoillislestadiolaisuudessa*. Tampere: Vastapaino.

Linjakumpu, Aini

2015 *Uskonnon varjot. Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.

Sihvola, Juha

2005 Sata vuotta protestanttista etiikkaa. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2005.

Weber, Max

1980 [1905] *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Suomentanut Timo Kyntäjä. Porvoo: WSOY.